

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ПРАЦІ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА «ПРО ШКІЛЬНЕ ПРАВО БУДУЧОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» (Прага, 1942)

Олександр Міхно

- Київ, Україна

Вступ: освіта як інструмент національного самозбереження

Освітні концепції українських педагогів-емігрантів 1920–1980-х років — **важливе джерело** для реконструкції уявлень про національну школу в умовах бездержавності.

Праця Августина Волошина «Про шкільне право будучої Української держави» (1942) вирізняється **системним обґрунтуванням** моделі освіти, покликаної забезпечити:

- ▶ духовну єдність
- ▶ громадянську стійкість
- ▶ культурну тяглість українського суспільства

Створена у роки Другої світової війни, ця праця пропонує бачення освіти як **засобу національного самозбереження**.

Чому ця праця особлива: програмний текст

Це не підручник і не методика.

Це — програмно-нормативний текст.

Августин Волошин:

- ▶ мислить освіту як частину державотворення
- ▶ пропонує цілісну модель системи — від дошкільного виховання до університету
- ▶ поєднує педагогіку, право і політику

«Шкільне право» у Волошиновому розумінні **виходить за межі законодавчого регулювання** і постає як модель системи освіти загалом.

Контекст створення: Прага, 1942

Біографічне тло

Колишній директор учительської семінарії, організатор шкільництва на Закарпатті, **президент Карпатської України.**

Після ліквідації Карпатської України (березень 1939) — еміграція до Праги, викладання в Українському вільному університеті.

Інтелектуальний контекст

Друга світова війна — злам, що відкриває можливість переосмислення засад суспільного життя.

Освіта мислиться як **стратегічний ресурс** післявоєнного відродження.

«Шкільне право» — нормативна рамка формування відповідального громадянина.

Основна ідея: «виховання» як концептоутворювальна категорія

Поняття «виховання» вжито у тексті **34 рази** — це свідчення програмної значущості виховного імперативу.

Фундамент освітньої системи — **моральність, органічно пов'язана з релігійною традицією.**

Волошин апелює до античних мислителів (Катон, Цицерон, Сенека):

«Основою державного ладу й сили є моральність.»

Школа не може бути ціннісно нейтральною — **вона покликана формувати морально відповідальну особистість.**

Концептуальні засади «шкільного права»

Морально-релігійне виховання

Релігійна традиція як ціннісне ядро. Критика лаїцистських моделей: без духовної основи — втрата суспільної солідарності.

Національна ідея

Школа — простір формування національної свідомості та патріотизму. Виховання громадянина як суб'єкта права і культури.

Свобода і субсидіарність

Держава не монополізує освіту. Право заснування шкіл: державою, церквою, громадами, приватними особами — запобіжник ідеологічного примусу.

Порівняльний аналіз: антимоделі й орієнтири

Антимоделі (критика)

Радянська система →
крайній державний монополізм,
ідеологічний примус, руйнування
моральних засад

Лаїцистська модель (Франція) →
ілюзія ціннісної нейтральності, приховані
ідеологічні настанови, втрата моральної
опори

Позитивні орієнтири

Англія → децентралізація, участь громад

США → свобода, плюралізм, роль приватної
ініціативи

Німеччина → організованість, розвинена
профосвіта

**■ Жодна модель не копіюється —
кожна аналізується вибірково**

Структурно-функціональна модель національної системи освіти

Аналітичний вимір	Змістовна характеристика
Освітня вертикаль	Захоронка → 8-річна народна школа (з диференціацією) → горожанська школа → середня школа різних типів → університети та академії
Функція народної школи	Загальнообов'язкова основа; поєднання виховання, навчання та первинної професійної орієнтації
Зміст освіти	Загальноосвітнє ядро; релігійно-моральне виховання; практична трудова підготовка; національно-патріотичне виховання
Принцип управління	Децентралізація та субсидіарність: держава — координація і нагляд; місцеві органи та громадські ради — організація й участь
Фінансування	Державні кошти; місцеві бюджети; спеціальний податок; приватна ініціатива; субсидії недержавним школам
Загальна мета	Формування морально й національно свідомого громадянина як основи державного та культурного розвитку

Коментар до моделі: цілісний нормативний проєкт

Волошин пропонує не набір ідей, а **внутрішньо узгоджену систему**, у якій кожен елемент виконує визначену функцію.

Три виміри, що утворюють єдине ціле:

- ▶ **Освітня вертикаль** — безперервність від захоронки до університету
- ▶ **Управління** — децентралізація + субсидіарність + участь громад
- ▶ **Фінансування** — змішана модель: держава + громада + церква + приватна ініціатива

Інтерпретація: аналітичний потенціал

Ця концепція — не готова модель для сьогодення.

Це історичний проєкт, що зберігає аналітичну цінність.

Що актуально сьогодні:

- ▶ децентралізація управління освітою
- ▶ участь громад і суспільних інституцій
- ▶ поєднання державної і суспільної відповідальності

Ці ідеї перегукуються з сучасними підходами до освітнього врядування в Європі другої половини XX — початку XXI ст.

Критичний погляд: межі застосування

Водночас ряд положень потребує критичного переосмислення:

- ▶ **Релігійна домінанта виховання** — відображає цінності свого часу; у секулярному, плюралістичному суспільстві не може бути універсально релевантною
- ▶ **Селекційна логіка освіти** — потребує особливої чутливості до ризиків соціальної нерівності та маргіналізації

Загальна концептуальна рамка «шкільного права» не може бути перенесена у сучасний контекст без критичного прочитання крізь призму **світськості, інклюзивності та прав людини.**

ВИСНОВКИ

1. Праця Волошина — цілісний інтелектуальний проєкт національної освіти, створений у критичний момент світової історії.
2. Концепт «шкільного права» поєднує релігійно-моральний імператив, національну ідею та принципи децентралізації й субсидіарності.
3. Порівняльний аналіз виконує аргументаційну функцію — не опис, а обґрунтування власної моделі.
4. Аналітичний потенціал ідей децентралізації та участі громад зберігає актуальність у сучасних освітніх дискусіях.
5. Праця є важливою пам'яткою педагогічної думки — не рецептом, а дзеркалом, що розкриває логіку національного освітнього мислення.